

considerably in the seventeenth and eighteenth centuries and especially in the North. Civic authorities did allow journeymen to form guilds just so long as they concentrated only on religious or social functions and posed no threat to political or economic order.

With separate studies each devoted to different aspects of the same institutions repetition in observations is an unavoidable by-product. The repetition is also generated by the consistency of results which the authors generate, though they are also frequently detained by having to deal with exceptions to patterns. The clear goals of the project and of the volume create exactly the productive comparison the designers envisioned. The lack of information on guilds in the East does lessen the impact of the conclusions. The claims of the uniqueness of guilds in the Low Countries does not prevent some authors exploring comparisons with the guild regime in other parts of Europe or, at the very least, to suggest what must be a potentially productive line of enquiry. There is no doubt that guilds did provide worthwhile support for independent small business people. There is no doubt that the political framework everywhere in Europe shaped the extent and methods guilds used to provide that support. To some degree, the character of the work in any trade and the prosperity or lack of it in any trade also delineated the scope and character of guild activity, dimensions which receive limited attention. The extensive and helpful bibliography indicates how little scholars examined Low Countries guilds before 1990. This volume, drawing together recent scholarship and with a broad range of provocative summary conclusions laid out in a final chapter by two of the editors, will serve to promote as well as direct work on what were to city folk in early modern Europe institutions central to their lives.

Richard W. Unger

Rommelse, G., *The Second Anglo-Dutch War (1665-1667). Raison d'état, Mercantilism and Maritime Strife* (Dissertatie Leiden 2006, Hilversum: Verloren, 2006, 230 blz., €25,-, ISBN 90 6550 907 0).

‘Haar hartaanval was een feit. Maar de waarheid was dat mijn grootmoeder overleed aan een overmaat aan hygiëne en niet aan een hartaanval’, schreef Amos Oz over zijn grootmoeder. Zij stierf weliswaar aan een hartaanval, maar dat kwam omdat ze een te warm bad nam, en dat warme bad nam ze omdat ze bang was voor al die enge microben in het vreemde Israël.¹ Aan dat citaat van Oz moest ik denken bij het lezen van de indrukwekkende hoeveelheid materiaal die Gijs Rommelse naar boven bracht in zijn proefschrift over de Tweede Engelse Oorlog (1665-1667). Elke oorlog brengt immers een wirwar van feiten voort waarbij het moeilijk, zoniet bijna onmogelijk is om de waarheid te achterhalen.

¹ A. Oz, *Een verhaal van liefde en duisternis* (Amsterdam, 2005) 47.

Toch is de auteur wel op zoek naar de waarheid, want hij bestudeert in dit boek de oorzaak en de doorslaggevende achtergronden van deze oorlog, waarbij hij tegelijkertijd de diplomatieke, de economische, de maritieme en de ideologische geschiedenis wil combineren en integreren. (13) Hij dook daarvoor diep in de archieven. Het resultaat is een dichte beschrijving van de feitelijke gebeurtenissen op politiek en diplomatiek gebied. Dankzij zijn belezenheid en archivalische kennis van zowel de Engelse als de Nederlandse kant levert dat een gebalanceerde weergave van de oorlog op beide fronten op. Dat is een opmerkelijke verdienste: veel studies belichten immers maar een van de oorlogvoerende partijen. In het eerste hoofdstuk, over de internationale diplomatieke verhoudingen in de periode voor de oorlog, zet Rommelse de onderlinge relaties tussen Engeland, de Republiek en Frankrijk uiteen. De twee volgende hoofdstukken geven een schets van de politieke omstandigheden in respectievelijk Engeland en Nederland, wederom gebruikmakend van een enorme hoeveelheid archiefmateriaal. Hoofdstuk vier, over de escalatie van het conflict, is het meest dynamische gedeelte van het boek. De auteur wijst op de stijgende rivaliteit in de koloniale handel, de toenemende ergernissen die de mercantilistische politiek met zich mee bracht en de vele twistpunten over genomen schepen in de kaapvaart. Engeland was daarbij het meest geïnteresseerd om de oorlog aan te gaan; de Republiek wilde liever de oorlog mijden. De ontwikkeling naar de langzamerhand onafwendbare oorlog is goed te volgen. Vervolgens besteedt de auteur drie hoofdstukken aan de oorlogsjaren, voor elk jaar één. Het eerste jaar betekende met de slag bij Lowestoft een overwinning voor de Engelsen, ook al had de Republiek een veel sterkere vloot uitgerust dan in de Eerste Engelse Oorlog (1652-1654). In het tweede jaar keerden de kansen toen Frankrijk uiteindelijk de zijde van de Republiek koos terwijl Londen werd getroffen door de pest en een grote brand. 1667 was tenslotte het jaar van de tocht naar Chatham onder De Ruyter waarmee de Nederlanders de verzwakte positie van Engeland aantoonde. Het boek eindigt met een conclusie die eigenlijk grotendeels een evaluatie van de internationale politieke verhoudingen van-na-de-oorlog is. Frankrijk presenteerde zich daarbij als een supermacht-in-wording, maar ook de diplomatieke positie van de Republiek kwam versterkt naar voren, niet het minst door de gunstige voorwaarden van het verdrag van Breda waarbij de Navigation Act werd verzacht.

In hoeverre Rommelse een ‘nieuw’ verhaal vertelt is echter niet goed te achterhalen, aangezien hij weinig naar bestaande literatuur verwijst. Als hij een bron kan citeren, dan doet hij dat ook en neemt dan niet de moeite om te vermelden in hoeverre dat afwijkt van bestaande visies. Enkel in de inleiding en in de conclusie gaat hij expliciet het debat met andere historici aan. Volgens de auteur zijn er eigenlijk drie visies over het ontstaan van de Tweede Engelse Oorlog. De eerste werd het sterkst verwoord door Charles Wilson, mede ondersteund door Charles Boxer en Jonathan Israel: het was de economische rivaliteit over Europese zeeroutes en koloniale markten die tot de oorlog leidde. Een tweede visie werd naar voren gebracht door James Rees Jones, bijgestaan door Nicholas Rodger. Zij verwierpen de economische interpretatie en wezen op de factiestrijd aan het Engelse hof, waarbij een aantal personen

aan het hof de oorlog propageerde. Met een grotere macht voor Karel II dachten zij daar zelf ook beter van te worden. Opportunisme en pragmatisme op individueel niveau dus. De derde visie werd vertegenwoordigd door Steve Pincus, die de onderliggende ideologische mechanismen benadrukte, waarbij een dominante factie aan het Engelse hof de Nederlandse Republiek als een gevaar zag dat met man en macht bestreden moest worden. Nederland vormde een dreiging vanwege haar dominantie op zee en vanwege het Republikeinse, protestantse karakter van de staat dat teveel op Cromwells regime zou lijken.

In zijn conclusie stelt Rommelse (199) dat de twee eerste visies complementair zijn en heel goed samen het uitbreken van de oorlog kunnen verklaren. Hij gaat daarbij echter voorbij aan het feit dat die visies gecompliceerder zijn dan hij denkt. Wilsons boek heeft toch een sterk economisch deterministisch karakter en Jones vindt de economische achtergrond evident ondergeschikt aan de politieke factiestrijd.² Het voeren van een dergelijk debat is duidelijk niet het sterke punt van de auteur. Dit is vooral te zien in zijn afwijzing van de derde visie, die hij ronduit ongeloofwaardig vindt. Om Pincus te kunnen weerleggen had de auteur echter de ideologische factor serieus moeten nemen en daar ook voldoende aandacht aan moeten besteden. Dat heeft hij niet gedaan. Slechts op een plek wordt Pincus expliciet in de tekst aangehaald (56) en dan gaat het enkel om de samenstelling van de Afrikaanse Compagnie.

Bovendien geeft Rommelse een onjuiste interpretatie van Pincus' boek. Het gaat Pincus vooral om een verandering in de politieke cultuur, om de ontwikkeling van een Engelse nationalistische visie in de tweede helft van de zeventiende eeuw. Oorlogen werden niet meer gevoerd om het koninklijke patrimonium te beschermen of om religieuze redenen, maar om nationale belangen te verdedigen.³ De economische rivaliteit werd in een nationalistisch jasje gegoten; de Nederlandse Republiek fungeerde daarbij als een antithese om de Engelse eigenheid te benadrukken. Anders dan Rommelse wil doen geloven (200) baseert Pincus zich ook niet alleen op pamfletten, maar gebruikt hij tevens briefwisselingen tussen machtige personen aan het hof en ander archiefmateriaal.

De behandeling van dit gehele debat is dan ook teleurstellend. De laatste zin van Rommelse's boek luidt: 'Opportunism and pragmatism had become more important as part of the *raison d'état*.' (201) Hier klinkt de invloed van Jones sterk door. Opportunisme en pragmatisme zijn echter volgens mij elementen die overal en altijd te zien zijn. Dat er personen politiek van de oorlog profiteerden wil ik best geloven, maar de vraag is of zij daarmee ook de oorlog hebben 'veroorzaakt'. Veel feiten leveren helaas niet altijd meteen de waarheid op.

Marjolein 't Hart

² J. R. Jones, *The Anglo-Dutch Wars of the Seventeenth Century* (Londen, New York, 1996) 10.

³ S. C. A. Pincus, *Protestantism and Patriotism. Ideologies and the Making of English Foreign Policy, 1650-1668* (Cambridge, 1996) 450.

Coppens, Th., *Hortense. De vergeten koningin* (Amsterdam: Meulenhoff, 2006, 579 blz., €29,90, ISBN 90 290 7787 5); Rem, P., Sanders, G., ed., Lodewijk Napoleon. Aan het hof van onze eerste koning, 1806-1810 (Zutphen: Walburg pers, 2006, 120 blz., €19,90, ISBN 90 5730 455 4).

‘Nimmer heb ik zo’n prachtig geschreven en goed historisch onderlegd boek gelezen als *Hortense* (de eerste koningin van Nederland). De beschrijvingen in het boek zijn zo prachtig, je waant jezelf in die tijd. Het is ook daarom dat het zo ontzettend moeilijk is om het boek af en toe weg te leggen.’ Aldus oordeelde in januari 2007 een lezeres uit Oss op de website van Bol.com over de recente biografie van Thera Coppens. En zij was beslist niet de enige die door dit boek werd gegrepen, want al binnen enkele weken na publicatie bleek een tweede druk noodzakelijk. Dat Coppens zovelen laat kennismaken met een ‘vergeten koningin’ uit een bij een het grote publiek weinig bekend tijdvak, verdient zonder meer alle lof. De behoefte van dat publiek aan boeiende verhalen over het verleden lijkt alleen maar toe te nemen, en de veelbewogen levensgeschiedenis van Hortense de Beauharnais, de echtgenote van ‘onze eerste koning’ Lodewijk Napoleon, kan daarin dus uitstekend voorzien.

Maar heiligt het doel daarbij alle middelen? Of beter: hoever kan een auteur gaan bij het aantrekkelijk en toegankelijk maken van het verleden om in de ogen van de historische wetenschap nog genade te vinden? In het geval van Coppens’ *Hortense* zou men misschien nog kunnen heenstappen over wat Jan Blokker in zijn recensie in *NRC Handelsblad* (1-12-2006) aanduidde als ‘de stijl van een klassieke roman voor rijpere meisjes’ waarin het boek is geschreven. Hoewel moet worden toegegeven dat de lankmoedigheid van de lezer wel tot het uiterste op de proef wordt gesteld met zo’n 550 bladzijden vol zinnen als ‘Hortense miste de kracht om zich tegen zijn omhelzing te verzetten, ze liet zijn liefde, die even de schijn van bestendigheid had, over zich heen komen’, of ‘Ondanks de hitte van de zon die tegen de half gesloten luiken brandde, was er een bevroren gevoel in haar’, of ‘Hortense beleefde de naar binnen gekeerde liefde van het moederschap: veilig in haar lichaam besloten kon niets de band tussen haar en haar kind nog beïnvloeden.’

Waar Coppens de grens tussen geschiedwetenschap en belletrise, tussen biografie en *vie romancée* echter definitief overschrijdt, is in haar streven zich volledig te vereenzelvigen met haar hoofdpersoon – die ook echt haar heldin is – en in haar poging Hortenses leefwereld zo tastbaar mogelijk te verbeelden. Weliswaar heeft Coppens daartoe in vele archieven en bibliotheken onderzoek verricht, maar met de daar aangetroffen bronnen gaat zij nogal vrijmoedig om, terwijl er van een consequente en adequate annotatie geen sprake is. Overigens bevat het boek, ondanks alle naspeuringen, juist voor Hortenses vier jaren als koningin van Nederland helemaal niets nieuws. Uiteindelijk hebben Coppens streven naar empathie en evocatie er niet voor kunnen zorgen dat Hortense samenvalt met haar tijd en haar omgeving. De haar toegedachte gevoelens en opvattingen doen anachronistisch aan, terwijl het Napoleontische Frankrijk ons wordt getoond door een Hollandse bril met heel dikke glazen.

Een realistischer en vooral tastbaarder indruk van Hortenses tijd en omgeving kregen degenen die tussen 14 oktober 2006 en 21 januari 2007 in